

TEZaurus PROBLÉMŮ A NÁVRHŮ K POKRAČOVÁNÍ DŮCHODOVÉ REFORMY

Odborná komise pro důchodovou reformu, Praha, listopad 2017

Předkládá: Martin Potůček, předseda

Úvodem

*V průběhu činnosti Odborné komise pro důchodovou reformu v letech 2013–2017 jsme dospěli k jednoznačnému závěru, že důchodová reforma je a bude kontinuálním procesem, reagujícím, hůře nebo lépe, na měnící se sociální a ekonomické podmínky, vývojové trendy a budoucí výhledy života české společnosti a jejích občanů. Vyplývá to z pokroku poznání složitých procesů, souvisejících se zabezpečováním na stáří u nás, a může být inspirováno řešením podobných problémů a situací jinde ve světě. Jen menší část shromážděných poznatků se nám podařilo promítnout do návrhů, které schválila koaliční vláda a které parlament promítl do nových zákonů.¹ Kromě těch našich návrhů, které dosud nebyly promítnuty do platných zákonů, proto v tomto tezauru nabízíme ke kritické úvaze a inspiraci celou řadu dalších podnětů a inspirací pro pokračování české důchodové reformy. Jak v podobě upozornění na dysfunkce a problémy českého důchodového systému, tak při hledání (leckde i variantních) způsobů, kterými by bylo možno se s nimi vypořádat. Do přílohy zařazujeme část věnovanou inspiracím z našich stálých seminářů. Nemohli jsme pominout ani celou řadu dalších podnětů, které jsme obdrželi od samotných občanů. **Věříme, že tento dokument přispěje k tomu, aby práce na reformě českého důchodového systému byly méně než v minulosti zatěžovány neproduktivní diskontinuitou, aby byla omezena případná nedorozumění a aby bylo dále rozšiřováno pole odborného a politického konsenzu o tom, kam a jak postupovat dále.***

Obsah

Návrhy Odborné komise dosud nepromítnuté do platných zákonů

Souhrn dalších problémů a návrhů

Inspirace ze stálých seminářů

Podněty občanů

¹ Viz ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA O ČINNOSTI ODBORNÉ KOMISE PRO DŮCHODOVOU REFORMU V LETECH 2013–2017. Odborná komise pro důchodovou reformu. Praha. 2017.

1 Návrhy Odborné komise dosud nepromítnuté do platných zákonů

1.1 Diferenciace sazeb pojistných odvodů pro rodiny s dětmi v rámci základního důchodového pojištění (prvního pilíře)

Dne 5. 4. 2017 schválila vláda návrh zákona, kterým se mění zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Návrh zákona byl postoupen Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k projednání jako sněmovní tisk č. 1096.

1.2 Sdílení vyměřovacích základů manželů pro uplatnění důchodových nároků rozdělením sloučeného vyměřovacího základu na půl mezi oba partnery v rámci základního důchodového pojištění (prvního pilíře).

Ministerstvo práce a sociálních věcí provedlo v rámci přípravy návrhu věcného řešení velmi podrobnou analýzu ohledně návrhu na zavedení institutu sdílení vyměřovacích základů do základního důchodového pojištění. Ukázalo se však, že realizace záměru by si vyžádala řešení některých zásadních problémů a situací, což by činilo tento záměr při současné podobě procesů a informačních systémů značně komplikovaným. Mezi věcnými problémy je potřeba zmínit například otázku některých situací, které by mohly nastat při ošetření náhradních dob pojištění, které jsou současně vyloučenými dobami. Ošetření těchto situací by za současného nastavení procesů a informačního systému bylo velmi složité nebo dokonce nemožné a výsledný efekt by bez dalších systémových změn přinesl pouze dílčí omezené efekty. Proto byly práce na tomto záměru v říjnu 2015 přerušeny. Od záměru jako takového se však do budoucna zcela neupouští. Ke zvážení se nabízí buď některé dílčí jednodušší návrhy, nebo naopak sloučení s komplexnějšími změnami spojenými s optimalizací a elektronizací administrativních procesů a dalším rozvojem informačních systémů.

1.3 Návrh vyváženějšího způsobu valorizace penzí, zahrnující dvě návrhy snížení závislosti absolutní výše valorizace na aktuální výši daného důchodu.

Na jednání s vedením Ministerstva práce a sociálních věcí dne 13. prosince 2016 adresoval pan předseda vlády předsedovi Odborné komise pro důchodovou reformu následující zadání: navrhnete takový nový způsob valorizace důchodů, který zabrání nedůstojně nízkým částkám valorizace nízkých důchodů. Návrhem řešení se zabýval druhý pracovní tým Odborné komise. Ze čtyř zvažovaných modelů doporučil uplatnit první a třetí:

Model 1:

Předpokládá navýšení základní výměry u všech valorizovaných důchodů o další pevnou částku. Procentní výměra by následně méně diferencovala výslednou částku valorizace různě vysokých důchodů.

Model 3:

Stávající úprava valorizace důchodů by byla zachována pro důchody odpovídající vládou nebo parlamentem stanovené minimální částce valorizace a částkám vyšším. Valorizace všech nižších důchodů by dorovnávala rozdíl mezi základní výměrou a valorizací důchodů odpovídajících stanovené minimální částce.

Realizace Modelu 1 v praxi by znamenala částečnou redistribuci prostředků na navýšení důchodů bez vyšších celkových nároků na rozpočtové zdroje, na rozdíl od uplatnění modelu 3, náročnějšího na zdroje nutné k dorovnání rozdílů mezi základní výměrou a stanovenou minimální celkovou částkou valorizace.

Celý návrh, nazvaný „Hledání vyváženějšího způsobu valorizace penzí“, byl panu předsedovi vlády předán dne 15. května 2017.²

² Viz <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2017/06/Hledání-vyváženějšího-způsobu-valorizace-19.-dubna-2017.pdf>.

2 Souhrn dalších problémů a návrhů³

Odborná komise dostala od vlády zadání ve své činnosti uplatňovat kritéria dlouhodobé udržitelnosti důchodového systému, důstojného života důchodců, posílení principu zásluhovosti a narovnaní transferu mezi rodinou a společností. V následujícím přehledu návrhů vázaných na jednotlivé problémy řešení vyznačíme zelenou barvou, k uplatňování jakých kritérií se vážou **především**. Dále vyznačíme i ty návrhy, jejichž cílem je učinit důchodový systém srozumitelnějším a uživatelsky vlivnějším.

Problémy obecné povahy	Návrhy řešení	Dlouhodobá udržitelnost	Důstojný život důchodců	Posílení principu zásluhovosti	Narovnaní transferu mezi rodinou a společností	Srozumitelnost a uživatelská vlivnost důchodového systému
Nedostačující poznatková báze pro přijímání kompetentních rozhodnutí.	Ustavit, zdrojově a personálně pokrýt a stabilizovat aplikovaný výzkum zabezpečení obyvatelstva ve stáří.					
V přijímání politických rozhodnutí převládá krátkodobý horizont, nicméně s dlouhodobými důsledky.	Posílit strategickou dimenzi řízení státu a jeho sociálního systému. Ustavit stálou funkční institucionální základnu pro analýzu, komunikaci a rozhodování o důchodové reformě.					
Obtížné hledání společenské dohody o kritériálních východiscích důchodové reformy.	Stimulovat, posilovat a kultivovat veřejnou diskusi s cílem dále rozšiřovat společenskou dohodu o kritériálních východiscích důchodové reformy.					
Nedostatečný objem prostředků na důchody v kombinaci s rostoucím	V obou pilířích důchodového systému zajišťovat další zdroje a diverzifikovat je – viz níže.					

³ Terminologická poznámka: Termín „důchodové pojištění“ je v následujícím textu uplatněn k označení odpovídající části systému sociálního pojištění.

indexem závislosti.						
Fakticky neexistuje systém zaměstnaneckého pojištění.	Hledat možnosti jeho zavedení (případně i v kontextu evropské legislativy) s garancí zachování uspořené prostředků v případě zániku zaměstnavatele.					
Důchodový účet nemá smysl.	Zavést satelitní účet důchodového zabezpečení, evidující a schopný simulovat všechny příjmy a výdaje důchodového systému (včetně nepřímých výdajů v podobě slev na daních a příspěvcích na důchodové pojištění).					

Problémy veřejného, průběžně financovaného (prvního) pilíře	Návrhy řešení	Dlouhodobá udržitelnost	Důstojný život důchodců	Posílení principu zásluhovosti	Narovnání transferu mezi rodinou a společností	Srozumitelnost a uživatelská vřídlost důchodového systému
Koncepční nejasnost: český důchodový systém simultánně sociálně zabezpečuje a uplatňuje pojišťovací princip – jde o mix důchodového pojištění a sociálního zabezpečení.	Návrh 1: V rámci simultánní reformy daňového systému, důchodového systému a systému nepojistných sociálních dávek se vrátit k systému důchodového zabezpečení. Návrh 2: Akceptovat obě jeho funkce a vyvodit z toho důsledky v jednoznačné akceptaci principu vícezdrojového financování důchodového systému.					
Složitost a netransparentnost důchodového systému (zmíněná i v Nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 8/07 ze dne 16. 4. 2010).	Návrh 1: Účinně posilovat informační pohodlí a zároveň i sociální gramotnost občanů. Návrh 2: Navrhnout bodový systém (nebo alespoň virtuální kalkulačku), umožňující pojištěncům srovnávat jejich perspektivní důchodové nároky s předpokládanými životními strategiemi. <i>Pozn.: Tyto návrhy se nevylučují.</i>					

<p>Diskriminace pečovatелů o děti (budoucí plátce do systému) ve srovnání s bezdětnými pojištěnci.</p>	<p>Návrh 1: Zavést robustní finanční kompenzaci nákladů rodičů v kombinovaném systému daňových slev a nepojistných rodinných dávek.</p> <p>Návrh 2: Zohlednit péči o děti úlevami v platbě pojištění při zachování stejné výše důchodu.</p> <p>Návrh 3: Zatížit bezdětné od určité věkové hranice (např. od 35 let věku) zvýšenou výší odvodů na důchodové pojištění.</p> <p>Návrh 4: Zavést dobrovolný procentně limitovaný příspěvek dětí na důchody jejich pečovatелům, odečtený z jejich příspěvků na důchodové pojištění.</p> <p>Návrh 5: Navýšení zásluhové části důchodu za každé dítě.⁴</p> <p>Pozn.: Tyto návrhy se nevylučují.</p>					
<p>Absentující financování náhradních dob pojištěnců a invalidních důchodů přiznaných osobám bez účasti na důchodovém pojištění.</p>	<p>Zavést financování náhradních dob pojištěnců a invalidních důchodů přiznaných osobám bez účasti na důchodovém pojištění ze státního rozpočtu.</p>					
<p>Nízké důchody nebrání propadu důchodců do chudoby.</p>	<p>Od stanovené věkové hranice zavést v rámci důchodového systému paušální vyrovnání nízkých důchodů nad hranici chudoby kompenzující ztrátu možnosti přivýdělku.</p>					
<p>Zvyšující se hranice důchodového věku akcentovaně komplikuje odchod do důchodu u zaměstnanců vykonávajících náročná povolání (nově i u</p>	<p>Po přechodnou dobu (15 až 20 let) vytvořit zaměstnancům vykonávajícím náročná povolání (včetně těch, která vyžadují zákonem stanovenou zdravotní způsobilost) podmínky pro dřívější odchod do důchodu.⁵</p>					

⁴ Viz Souhrn výstupů působení pracovního týmu č. 3 Odborné komise.

⁵ Viz Souhrn výstupů působení pracovního týmu č. 1 Odborné komise.

zaměstnání vyžadujících zákonem stanovenou zdravotní způsobilost).						
Rigidní úprava podmínek přechodu z pracovní aktivity do starobního důchodu	Zavést pružnější systém souběžného čerpání důchodových nároků a výdělků (například podle výše vykonávaného částečného úvazku).					
Každoročně opakované uplatnění aktuálního výpočtu valorizace vede s lety k zaostávání podprůměrných a výraznějšímu růstu nadprůměrných důchodů.	Návrh 1: Upravit výpočet valorizace tak, aby neúměrně neakcentoval rozdíly ve valorizaci nízkých a vysokých důchodů v průběhu let. ⁶ Návrh 2: Zavést příplatek ke stávajícímu důchodu u vyšších věkových kategorií (např. od 75 let) <i>Pozn.: Tyto návrhy se nevyklučují.</i>					
Nízké zapojení starobních důchodců do ekonomické aktivity.	Návrh 1: Snížit odvodové zatížení jejich práce. Návrh 2: Upravit výpočet zvýšení výměry důchodu u pracujících důchodců tak, aby lépe odpovídal výši jejich odvodů do systému. <i>Pozn.: Tyto návrhy se nevyklučují.</i>					
Zvýšení výměry důchodu u pracujících důchodců je zanedbatelné ve srovnání s výší jejich odvodů do systému.	Upravit výpočet zvýšení výměry důchodu u pracujících důchodců tak, aby lépe odpovídal výši jejich odvodů do systému.					
Nedostatečnost stávající úpravy souběhu starobního důchodu s důchodem vdovským nebo vdoveckým v konkrétních	Upravit souběh starobního důchodu s důchodem vdovským nebo vdoveckým tak, aby usnadnil adaptaci ovdovělých osob na novou životní situaci.					

⁶ Viz *Hledání vyváženějšího způsobu valorizace penzí*: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2017/06/Hledání-vyváženějšího-způsobu-valorizace-19.-dubna-2017.pdf>.

životních situacích pojištěnců.						
Nedostatečné příjmy plynoucí z příspěvků na důchodové pojištění.	Návrh 1: Sbližovat příspěvky OSVČ na důchodové pojištění (s přihlédnutím ke specifice jejich postavení) s příspěvky zaměstnanců a zaměstnavatelů. Návrh 2: DPČ a DPP zařadit do systému platby sociálního pojištění. <i>Pozn.: Tyto návrhy se nevyklučují.</i>					
Stávající úprava náhradních dob znevýhodňuje rodiče pečující o děti narozené v kratším než čtyřletém intervalu.	Prodloužení náhradní a vyloučené doby rodičů pečujících o více dětí. ⁷					
Případné znevýhodnění jednoho z partnerů, kteří dlouhodobě žijí ve společné domácnosti, při izolovaném výpočtu výše jejich důchodu.	Nalézt technicky schůdný způsob, jak v takových případech zajistit sdílení jejich/jeho důchodových nároků (například v případě rozvodu).					

Problémy veřejné správy důchodového systému	Návrhy řešení	Dlouhodobá udržitelnost	Důstojný život důchodců	Posílení principu zásluhovosti	Narovnání transferu mezi rodinou a společností	Srozumitelnost a uživatelská vlivnost důchodového systému
Nedostatečné analytické a prognostické zdroje a celkově nízká úroveň strategického řízení důchodového systému.	V rámci posilování strategické dimenze řízení státu a jeho sociálního systému ustavit stálou funkční institucionální základnu pro analýzu, prognózování, komunikaci a rozhodování o důchodové reformě.					

⁷ Viz Souhrn výstupů působení pracovního týmu č. 3 Odborné komise.

Chronická investiční podfinancovanost ČSSZ.	Zpracovat dlouhodobý záměr investičního zabezpečení činnosti ČSSZ a realizovat jej.					
Zastaralost informačních systémů.	Zavádět digitální technologie a možnosti on-line přístupu pojištěnců k datům, včetně osobních účtů.					

Problémy doplňkového penzijního spoření (třetího pilíře)	Návrhy řešení	Dlouhodobá udržitelnost	Důstojný život důchodců	Posílení principu zásluhovosti	Narovnání transferu mezi rodinou a společností	Srozumitelnost a uživatelská vřídlost důchodového systému
Volatilita globálního finančního trhu ohrožuje výnosy doplňkového penzijního spoření a následně požitky jeho účastníků.	Návrh 1: Obohatit nabídku doplňkového penzijního spoření ustavením veřejně spravovaného, příspěvkově definovaného systému s jistotou návratu vložených prostředků se započtením inflace. Návrh 2: Uplatnění prostředků penzijních společností v investicích do státem (spolu)vlastněných společností v energetice, vodním hospodářství a infrastrukturních odvětvích s garancí zisků z dividend. <i>Pozn.: Tyto návrhy se nevyklučují.</i>					
Zvyšující se hranice důchodového věku komplikuje odchod do důchodu u zaměstnanců vykonávajících náročná povolání.	Návrh 1: U zaměstnanců vykonávajících náročná povolání zavést povinnost zaměstnavatelů přispívat jim do doplňkového penzijního spoření. ⁸ Návrh 2: Zavést nové pojištění hrazené zaměstnavateli, které nabídne definované benefity jejich zaměstnancům vykonávajícím náročná povolání.					
Systém neplní svoji základní funkci záruky výplaty doživotní	Ustavit státní anuitní společnost. Zajistit účastníkům při					

⁸ Viz Souhrn výstupů působení pracovního týmu č. 1 Odborné komise.

penze.	postupném čerpání progresivní úročení zůstatku jistiny.					
Podíl zaměstnavatelů přispívajících svým zaměstnancům do systému je nízký. Dlouhodobě činí jen okolo 20 %.	V kolektivním vyjednávání mezi zástupci zaměstnavatelů a zaměstnanců důsledně uplatňovat zaměstnanecký požadavek na spolufinancování doplňkového penzijního spoření zaměstnavateli.					

3 Inspirace ze stálých seminářů

Cílem stálých seminářů bylo vyjasňovat kontury současných a možných budoucích problémů českého důchodového systému a možností veřejně politických reakcí na ně v širším kontextu a ve vazbě na kritéria:

- *důstojného života důchodců,*
- *zásluhovosti,*
- *narovnění transferů mezi rodinou a společností,*
- *udržitelnosti veřejných financí.*

Semináře se konaly buď jako samostatné akce Odborné komise, nebo v podobě společných akcí s akademickými pracovišti angažovanými v práci komise. Prezentace a zápisy ze všech seminářů jsou zveřejněny na webové stránce OK.⁹

Semináře v roce 2015

7. května 2015 - „Souvislosti důchodového systému“

Jednání probíhalo na základě podkladu,¹⁰ který pro toto jednání poskytl **Jiří Schlanger**. V průběhu jednání vznikla kolekce námětů pro správu sociálních systémů a námětů pro řešení v oblasti pojistných dávkových systémů. Důchodová komise se při své práci potkává s příčinami a důsledky řady společenských jevů, které mají souvislost s důchodovým systémem a pro které chceme hledat řešení uvnitř i mimo něj:

- a) vazba demografický vývoj a motivace pro vícečetné rodiny,
- b) motivace k předčasnému důchodu a souběhu důchodu a pracovní aktivity, prodloužení věku dožití a věk dožití ve zdraví, vazby na zdanění,
- c) sociální situace osamělých žen 50+ vč. důchodkyň, vč. možnosti dobrovolného pojistného,
- d) vztah zaměstnanosti důchodců a situace na trhu práce (obecná míra nezaměstnanosti),
- e) společné zdanění – snížení zaměstnanosti žen – společný vyměřovací základ pro výpočet důchodu a k tomu se musí vyrovnat se širokým zadáním cíle činnosti odborné komise a mnohem užším vymezením konkrétního mandátu. Proto se ukazuje jako vhodné, konfrontovat základní společenské hodnoty:
 - osobní práva, svobody a důstojnost,
 - rovnost, solidarita, participace,
 - zákaz diskriminace

⁹ Blíže viz http://www.duchodova-komise.cz/?page_id=1033.

¹⁰ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/05/J.-Schlanger-Souvislosti-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-syst%C3%A9mu-7.-kv%C4%9Bt%C3%A9na-2015.pdf>.

a fungování sociálně – ekonomického systému stojícího na třech pilířích: práce, rodina, sociální pojištění. Na obsah prezentace Jiřího Schlangera pozitivně reaguje práce Analýza české veřejné správy v „okolí“ českého penzijního systému: rodinná politika, zdravotní péče, dlouhodobá péče, bydlení, nezaměstnanost a sociální podpora; jejich propojení s důchodovým systémem autorů Martina Holuba a Milana Šlapáka publikovaná VÚPSV, v.v.i.

14. května 2015 - „Náhradní doba pojištění v případě vysokoškolského studia“

Podklad pro toto jednání poskytla vedoucí sekretariátu odborné komise **Markéta Havelková**.¹¹ Z diskuse vyplynulo, že dnes lze jen těžko predikovat, zda vyloučení studia z náhradních dob pojištění bude opravdu představovat pro určitou generaci či skupinu obyvatel v budoucnu problém. Zároveň panovala shoda, že je nutné tuto problematiku vztahovat k potřebné době pojištění (35 let) nutné pro nárok na starobní důchod a zamyslet se nad případnou revizí této délky.

21. května 2015 - „Návrh reformy pojistného na důchodové pojištění a zdanění příjmů ze závislé činnosti“

Jednání probíhalo na základě podkladů **Jaroslava Vostatka**.¹² Závěrem tohoto jednání byly tyto tři návrhy:

- snížení pojistného o 11 % ze mzdy umožní zrušení placení pojistného zaměstnanci,
- pojistné na sociální a zdravotní pojištění budou platit jen zaměstnavatelé,
- vysoké daňové zatížení práce lze podstatně snížit zrušením či redukcí pojistného na zdravotní pojištění.

18. června 2015 - „Trendy a příčiny odchodů do důchodu v České republice“

Seminář vycházel ze studie *A Comparative Study to Retirement Age in the Czech Republic*¹³ autorského týmu **Jana Bakalová, Radim Boháček, Daniel Münich**. Zjištění této studie velmi málo podporují názor, že relativně rané odchody do důchodu v České republice jsou primárně způsobeny horšími osobními a socio-ekonomickými podmínkami starších generací. Převládající nižší zaměstnanost starších mužů a žen v České

¹¹ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/05/M.-Havelkov%C3%A1-N%C3%A1hradn%C3%AD-doba-poji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD-V%C5%A0-studium-14.-kv%C4%9Bt%C4%9Bna-2015.pdf>.

¹² Srovnej například <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/J.-Vostatek-Ukon%C4%8Den%C3%AD-II.-penzij%C3%ADho-pil%C3%AD%C5%99e-8.-%C4%8Dervna-2014.pdf>, <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/Vostatek-J.-Alternativn%C3%AD-ukon%C4%8Den%C3%AD-II.-penzij%C3%ADho-pil%C3%AD%C5%99e-13.-%C4%8Dervence-2014.pdf>, <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/Vostatek-J.-Stanovisko-k-N%C3%A1vrhu-odborn%C3%A9-komise-na-zru%C5%A1en%C3%AD-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-spo%C5%99en%C3%AD-18.-%C4%8Dervence-2014.pdf>, <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/03/J.-Vostatek-Koncepce-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-v%C4%9Bku-a-valorizace-d%C5%AFchod%C5%AF-12.-srpna-2014.pdf>, <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/10/J.-Vostatek-Sd%C3%ADlen%C3%AD-penz%C3%AD-a-d%C4%9Blen%C3%AD-penzijn%C3%ADch-n%C3%A1rok%C5%AF-16.-z%C3%A1%C5%99%C3%AD-2015.pdf>, <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/12/J.-Vostatek-Zvy%C5%A1ov%C3%A1n%C3%AD-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-v%C4%9Bku-15.-%C5%99%C3%ADjna-2015.pdf>.

¹³ http://idea.cerge-i.cz/files/IDEA_duchodova_studie/IDEA_Duchodova_studie/IDEA_Duchodova_studie.html.

republice, v porovnání s rozvinutými zeměmi Evropské unie, lze jen v omezené míře přičíst na vrub rozdílů v individuálních osobních charakteristikách. Zdraví jednotlivců se s věkem zhoršuje mnohem pomaleji, než jak starší lidé odcházejí do důchodu a opouštějí trh práce. Věkové profily odchodů do důchodu a mimo trh práce jsou významně ovlivněny zákonnými podmínkami nároků na předčasný odchod do starobního důchodu.

Analýza neidentifikovala žádná zásadnější rizika vyplývající z dalšího zvyšování věku odchodu do důchodu nad jeho současnou úroveň. Simulace ukázaly, že kdyby byla česká populace se svými demografickými, zdravotními a socio-ekonomickými charakteristikami vystavena švédskému institucionálnímu systému, rozdíl v míře zaměstnanosti mužů by zcela zmizel a v případě žen by se zredukoval zhruba o 80 %. Dodatečná efektivita a zvýšení společenského blahobytu plynoucích z eliminace nedostatečného využívání lidského kapitálu starších lidí jsou značné a podstatné pro udržitelnost sociálního státu v České republice.

22. září 2015 - „Pracovní aktivita po dosažení důchodového věku: Institucionální pobídky v České republice“

Na jednání byla prezentována studie *Working Beyond Pensionable Age: Institutional Incentives in the Czech Republic*¹⁴ Jiřího Šatavy. Pro stát, seniory i společnost je ekonomicky výhodné, pokud senioři pracují i po dosažení důchodového věku. Seniorům se díky výdělečné činnosti zvýší životní úroveň. Vyšší zaměstnanost seniorů znamená zvýšení příjmů veřejných rozpočtů formou daní, pojistných a snížení výdajů na sociální dávky. Firmy díky výdělečné činnosti seniorů nepřijdou o jejich jedinečné celoživotní zkušenosti.

Podíl pracujících důchodců je však v ČR dlouhodobě pod průměrem EU. V roce 2012 při pobírání starobní penze pracovalo pouze 13 % seniorů. V EU to bylo v průměru 15,5 % a například ve skandinávských zemích jako Norsko, Švédsko nebo Island je to až 35 %.¹⁵

Důvodem odchodu do důchodu většiny seniorů nejsou překážky v práci. Míra nezaměstnanosti seniorů mezi 50 a 64 lety se od roku 1996 pohybuje pod celostátním průměrem, a to i přes nárůst počtu ekonomicky aktivních seniorů v této věkové skupině o 20 %. Kvůli zhoršené zdravotní situaci, ztrátě zaměstnání nebo jiným překážkám v práci každoročně odchází do důchodu pouze 20 % seniorů.

Jedním ze zásadních důvodů nízkého podílu pracujících seniorů v důchodovém věku je však nastavení daňového a důchodového systému. Ty podporují seniory v důchodovém věku v práci nedostatečně. Efektivní daňová sazba, která bere v úvahu celkové zdanění práce i navýšení budoucích starobních důchodů v důsledku odpracované doby a výše výdělku, je u seniorů v důchodovém věku srovnatelná s efektivní daňovou sazbou ostatních pracujících v ekonomice. Empirická výzkumná zjištění ve světě přitom ukazují, že taková výše sazeb u seniorů v důchodovém věku má zásadní negativní dopad na jejich rozhodování, zda budou pracovat.¹⁶

¹⁴http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Study_7_Working_Beyond_Pensionable_Age/mobile/index.html.

¹⁵ Council of EU ministers of employment and social affairs: The 2015 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU., str. 61.

¹⁶ OECD, Pension at Glance 2011, str. 49 a 54, Gruber a Wise 1999, Blöndal a Scarpetta 1999 nebo Duval 2003. Studie Gruber a Wise 1999.

Stát může snížit efektivní daňové sazby seniorů v důchodovém věku a tím zvýšit jejich podporu k práci dvěma způsoby:

- (i) snížením daňového, respektive odvodového zatížení jejich práce,
- (ii) výraznější bonifikací důchodů za přesluhování.

5. listopadu 2015 – „Prognózy demografického stárnutí české populace“

Téma bylo představeno **Tomášem Kučerou** skrze stejnojmennou prezentaci¹⁷. Na jeho vystoupení navázal **Tomáš Fiala** s prezentací *Stárnu, stárneš, stárneme, důchodový systém to ustojí*.¹⁸ Z obou prezentací vyplynula nutnost pravidelně monitorovat proces demografického stárnutí a pravidelně sestavovat kompetitivní prognózy, které by přispěly k racionálnímu nastavení parametrů a zajištění udržitelnosti českého důchodového systému. Zároveň bylo zdůrazněno, že sestavování takových populačních prognóz s nezbytnou účastí Českého statistického úřadu není možné bez přímého přístupu ČSÚ k registru obyvatel, který je v gesci Ministerstva vnitra ČR.

1. prosince 2015 – „Cestovní mapa české důchodové reformy“

Téma uvedl předseda Odborné komise **Martin Potůček** charakteristikou klíčových problémů českého důchodového systému,¹⁹ které vyústily do formulace sedmi klíčových otázek určených představitelům všech politických stran a hnutí zastoupených v Poslanecké sněmovně. Takovými otázkami byly například „*Má první průběžný důchodový pilíř zohledňovat neplacenou péči o děti jako zásadní přínos pro jeho dlouhodobou udržitelnost? Jsme připraveni upravovat parametry důchodového systému? Pokud ano, kterých, proč a jak? Jsme připraveni zvyšovat podíl výdajů na důchodový systém na HDP?*“ apod. Smyslem tohoto podkladu bylo hledat pole možného politického konsensu o dalším pokračování důchodové reformy. Tyto shody a rozdíly charakterizoval další shrnující dokument „*Přehled pozic politických stran a hnutí k Cestovní mapě české důchodové reformy k 30. 11. 2016*“, publikovaný po shromáždění všech odpovědí o rok později.²⁰

¹⁷ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/11/T.-Ku%C4%8Dera-Progn%C3%B3zy-demografick%C3%A9ho-st%C3%A1rnut%C3%AD-%C4%8Desk%C3%A9-populace-5.-listopadu-2015.pdf>.

¹⁸ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/11/T.-Fiala-St%C3%A1rnu-st%C3%A1rne%C5%A1-st%C3%A1rneme-d%C5%AFchodov%C3%BD-syst%C3%A9m-to-ustoj%C3%AD-5.-listopadu-2015.pdf>.

¹⁹ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/12/Cestovn%C3%AD-mapa-%C4%8Desk%C3%A9-d%C5%AFchodov%C3%A9-reformy-1.-prosince-2015.pdf>.

²⁰ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/12/P%C5%99ehled-pozic-politick%C3%BDch-stran-a-hnut%C3%AD-k-Cestovn%C3%AD-map%C4%9B-%C4%8Desk%C3%A9-d%C5%AFchodov%C3%A9-reformy-30.-listopadu-2016.pdf>.

Semináře v roce 2016

18. února 2016 – „Důchodový systém ve Švýcarsku“

První jednání v novém roce bylo vedeno na základě spolupráce s Obchodní komorou Švýcarsko – Česká republika. Diskuse byla otevřena po prezentaci **Ivana Valíčka**, ve které byly zmíněny nejen reformy důchodového systému ve Švýcarsku provedené, ale také reforma připravovaná / probíhající (2015–2020). Švýcarský systém má tři pilíře, důležité je jejich nastavení, financování, správa a řešení pro mezní případy. U státní penze (I. pilíř) je nastavení rozdílu mezi min a max. penzí v poměru 1:2 / osobu, pro pár 1:3.

Při financování hraje velkou roli podíl z DPH. Výměra I. pilíře vychází ze 44 odpracovaných let a z celkového příjmu za toto období, jinak je zkrácena. Inspirace přišla i z oblasti správy peněz v I. pilíři nebo jeho nastavení s ohledem na inflaci a mzdový růst. Podobně byly prezentovány invalidní pojištění, podniková penze (II. pilíř), sociální podpora pro důchodce a též privátní spoření (III. pilíř). Poslední pilíř je zvýhodněn odpisem na daních každý rok a výhodnějším zdaněním při vyplacení před důchodem. Závěrem byly prezentovány důležité cíle právě probíhající švýcarské důchodové reformy.

14. dubna 2016 – „Kvalita života českého důchodce měřena spotřebou“

Téma bylo představeno předsedou Rady seniorů **Zdeňkem Pernesem** ve stejnojmenné prezentaci,²¹ která čerpala z dat Českého statistického úřadu. Data dokládala, že při růstu absolutní částky příjmu se podíl důchodu snížil o 2,74 p. b., kdy samotný růst byl v útlumu. Zároveň důchod nepostačuje na důstojnou spotřebu důchodců.

9. června 2016 – „Postoje a jednání občanů České republiky spojené se zabezpečením na stáří“

Téma uvedl prezentací studie o postojích a jednání občanů spojených s přípravou na stáří²² **Pavol Frič**. Poté představil **Arnošt Veselý** empirický model studie²³, následován **Tomášem Čížkem**, který přítomné seznámil s empirickým výzkumem zabezpečení na stáří.²⁴ Zakoření prezentace se

²¹ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/04/Z.-Pernes-Kvalita-%C5%BEivota-%C4%8Desk%C3%BDch-d%C5%AFchodc%C5%AF-m%C4%9B%C5%99en%C3%A1-spot%C5%99ebou-14.-dubna-2016.pdf>.

²² <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/06/P.-Fri%C4%8D-Postoje-a-jedn%C3%A1n%C3%AD-ob%C4%8Dan%C5%AF-%C4%8Cesk%C3%A9-republiky-spojen%C3%A9-se-zabezpe%C4%8Dov%C3%A1n%C3%ADm-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-prezentace-studie-9.-%C4%8Dervna-2016.pdf>.

²³ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/06/P.-Fri%C4%8D-Postoje-a-jedn%C3%A1n%C3%AD-ob%C4%8Dan%C5%AF-%C4%8Cesk%C3%A9-republiky-spojen%C3%A9-se-zabezpe%C4%8Dov%C3%A1n%C3%ADm-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-empirick%C3%BD-model-9.-%C4%8Dervna-2016.pdf>.

²⁴ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/06/P.-Fri%C4%8D-Postoje-a-jedn%C3%A1n%C3%AD-ob%C4%8Dan%C5%AF-%C4%8Cesk%C3%A9-republiky-spojen%C3%A9-se-zabezpe%C4%8Dov%C3%A1n%C3%ADm-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-p%C5%99ehled-empirick%C3%BDch-v%C3%BDzkum%C5%AF-zabezpe%C4%8Den%C3%AD-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-9.-%C4%8Dervna-2016.pdf>.

ujal **Martin Vávra** s modelem dimenzí a faktorů fenoménu zabezpečení na stáří.²⁵ Fenomén sociální gramotnosti v oblasti zabezpečování na stáří je velmi komplexním procesem, jehož empirickou evidenci zatím postrádáme. Každý občan má jiné individuální dispozice a schopnosti pro vnímání či minimalizaci rizik stáří. Kromě dispozic, jako jsou majetková, rodinná, pracovní či zdravotní, významně ovlivňuje možnosti a strategie zvládat rizika stáří sociální gramotnost jednotlivců. Kvalita (míra) sociální gramotnosti ovlivňuje, jak někdo vnímá rizika stáří a jaké má šance či problémy se zabezpečováním se před nimi. Sociální gramotnost v oblasti zabezpečování se na stáří vyjadřuje schopnost jednotlivců využívat příležitosti eliminovat rizika stáří, které jim nabízí jak neformální rodinná a komunitní sféra, tak institucionální kontext veřejných politik a komerčních iniciativ zaměřených na tuto oblast. Z hlediska veřejné politiky je proto velmi důležité zjistit, jakou mírou sociální gramotnosti v oblasti zabezpečování na stáří se vyznačují jednotlivé kategorie obyvatelstva i jaký charakter mají vztahy mezi dosaženou mírou sociální gramotnosti, společensky uznávaným ideálem stárnutí, vnímanými riziky stáří a reálně uplatňovanými individuálními strategiemi zabezpečování se na stáří.

29. září 2016 – „Populační propad a pozdní fáze konzumní společnosti – je dobře, nebo zle, že se dobrovolně vytrácíme?“

Stanislav Komárek z různých hledisek analyzoval příčiny současného populačního propadu, zapříčiněného zejména nedostatkem motivace občanů pro zakládání rodiny. Jako jedinou schůdnou metodu vidí přímé propojení penzijního zajištění s počtem a "společenskou upotřebitelností" potomstva tak, že penze občana by byla určitým podílem z platu jeho potomků. Opačnou alternativou by byla masová imigrace z mimoevropských kulturních okruhů, jako je tomu např. v USA.

20. října 2016 – „Možné cesty rozvoje českých osobních penzí“

Jednání probíhalo na základě studie **Jaroslava Vostatka**²⁶ a jeho prezentace²⁷. Zde jsou navrženy čtyři ideální penzijní modely – liberální, konzervativní, sociálně demokratický a neoliberální model. Na základě nich Vostatek načrtnul tyto úpravy a závěry: *reformovat neústavní (neoliberální) český „systém“ osobních penzí, tzn. stát nebude podporovat finanční produkty; poskytování anuit může efektivně poskytovat pouze státní pojišťovna; penzijní spoření lze efektivně nabízet jen prostřednictvím státní infrastruktury; zavést individuální spořicí účty.*²⁸

²⁵ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/06/P.-Fri%C4%8D-Postoje-a-jedn%C3%A1n%C3%AD-ob%C4%8Dan%C5%AF-%C4%8Cesk%C3%A9-republiky-spojen%C3%A9-se-zabezpe%C4%8Dov%C3%A1n%C3%ADm-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-konceptu%C3%A1n%C4%9B-zakotven%C3%BD-matematick%C3%BD-model-dimenz%C3%AD-a-faktor%C5%AF-fenom%C3%A9nu-zabezpe%C4%8Den%C3%AD-na-st%C3%A1%C5%99%C3%AD-9.-%C4%8Dervna-2016.pdf>

²⁶ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/09/J.-Vostatek-Mo%C5%BEEn%C3%A9-cesty-rozvoje-%C4%8Desk%C3%BDch-osobn%C3%ADch-penz%C3%AD-srpen-2016.pdf>

²⁷ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/10/J.-Vostatek-Mo%C5%BEEn%C3%A9-cesty-rozvoje-%C4%8Desk%C3%BDch-osobn%C3%ADch-penz%C3%AD-20.-%C5%99%C3%ADjna-2016.pdf>

²⁸ K dalším příspěvkům prof. Vostatka do diskuse o českém důchodovém systému a možnostech jeho reforem srovnej také

Semináře v roce 2017

12. ledna 2017 – „Poznatky veřejné ochránkyně práv z důchodové agendy“

Na jednání zástupci Kanceláře veřejného ochránce práv **Jiří Hrubý** a **Pavel Matějčík** prezentovali činnost veřejné ochránkyně práv v oblasti sociálního zabezpečení se zaměřením na oblast důchodového pojištění.²⁹ Shrnuli nejčastější „typové případy“, se kterými se stěžovatelé na veřejnou ochránkyni práv obracují, a nastínili její možnosti při řešení podnětů.

Těžiště svého vystoupení věnovali návrhům na změny právních předpisů v oblasti důchodového pojištění v agendě ochránce. Jako příklad neodůvodněných návrhů zmínili časté požadavky poživatelů důchodů na jiný způsob jejich valorizace. Zpravidla stěžovatelé s nižším důchodem vyžadují valorizace pevnou částkou, s vyšším důchodem navrhují poměrně navyšovat procentní výměru.

Z historického ohlednutí za snahami předchozích ombudsmanů působit ke změně důchodových předpisů lze zmínit zlepšení právního postavení osob dlouhodobě pečujících o blízkou osobu závislou na péči nebo zmírnění podmínek pro nárok na sirotčí důchod. Naopak neúspěšné byly jejich snahy zabránit zrušení doby studia jako náhradní doby důchodového pojištění nebo zkrácení lhůt pro opětovný nárok na vdovský důchod.

Z činnosti veřejné ochránkyně práv je zřejmé, že vzhledem k postupnému zvyšování potřebné doby pojištění bude přibývat osob v důchodovém věku bez nároku na starobní důchod. Tyto důsledky zpřísnění právní úpravy lze zmírnit jednak posílením informovanosti pojištěnců o tom, které činnosti jsou (či nejsou) náhradními dobami pojištění. Za vhodné opatření lze považovat i rozšíření možnosti uhradit pojistné na dobrovolné důchodové pojištění za období delší než jeden rok zpětně od podání přihlášky. Tímto způsobem by bylo možné alespoň částečně zmírnit negativní vliv přetržek mezi dobami zaměstnání na výsledný důchodový nárok.

²⁹ <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2017/01/Poznatky-ve%C5%99ejn%C3%A9-ochr%C3%A1nkyn%C4%9B-pr%C3%A1v-z-oblasti-d%C5%AFchod%C5%AF-12.-ledna-2017.pdf>; stručné shrnutí obsahu vystoupení bylo publikováno v časopise *Národní pojištění: odborný měsíčník České správy sociálního zabezpečení* 3/2017, s. 9. ISSN 0323-2395.

4 Podněty občanů

V této příloze jsou sumarizovány zkušenosti občanů s fungováním důchodového systému a jejich návrhy, jak řešit problémy, s nimiž se setkali. Je důležité podotknout, že občané většinou nejsou experty na problematiku sociálního zabezpečení, takže mohou vycházet z nepřesných či neúplných informací. V každém případě jsou právě občané těmi, kdo na vlastní kůži vnímají nedostatky důchodového systému a přemýšlí nad možnými řešeními.

Ještě je důležité poznamenat, že se nejedná o úplný výčet podnětů od občanů, které nám za dobu působení Odborné komise pro důchodovou reformu dorazily. Mnohé další zajímavé poznatky a návrhy nám dorazily poštou a nepodařilo se nám získat od autorů elektronickou verzi či souhlas s naskenováním a zveřejněním. I u některých elektronicky doručených podnětů jsme od autorů nezískali povolení materiál dále, byť i anonymně, publikovat.

Následuje seznam jednotlivých podnětů. Příběhy a návrhy jsou vždy uvedeny kratičkou anotací a pod každým příspěvkem je uveden odkaz na webovou stránku Odborné komise pro důchodovou reformu, kde jsou zveřejněny celé texty tak, jak nám byly doručeny.

1. Materiál navrhuje čtyřsložkový starobní důchod, který by byl složen z: a) společného základu, který by byl pro všechny stejný, b) složky odvozené z odpracovaných let v zaměstnání, c) přeposlané částky sociálního pojištění od svých dětí d) peněz z povinného spoření 6 %. (Žůrkovi)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=293>
2. „Jediná důchodová reforma, která má smysl, je reforma průběžného systému neboli prvního důchodového pilíře. Proto je třeba reformovat tento průběžný systém tak, aby bez dalších investic z jiných zdrojů vydržel ještě nejméně několik desetiletí a přitom byl relativně spravedlivý. Všechny ostatní tzv. pilíře jsou pouze formou organizovaného nátlaku na občany k ukládání peněz do předem určených fondů.“ (Sobotka)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=299>
3. Důchodová reforma, která počítá se zachováním II. pilíře a založením České národní důchodové spořitelny. (Copko)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=295>
4. Návrh se týká hranice pro odchod do starobního důchodu s rozlišením namáhavých profesí. (Konečný)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=278>
5. **Text představuje důchodovou reformu, která stanovuje výši odvodů na důchodové pojištění podle společenské dohody o poměru výše průměrného důchodu a průměrné mzdy.** (Mrázek)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=842>

6. Příběh paní Hachové hovoří o složitostech života důchodců a je rozšířen o návrh na „jednotnou valorizaci“.
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=285>
7. Materiál obsahuje návrh na omezené pracovní smlouvy pro důchodce, reformu III. pilíře a jednotnou valorizaci. (Nezval)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=290>
8. Návrh přichází s reformou výplaty důchodů, kdy v prvních letech starobního důchodu lidé budou žít z vlastních úspor a z I. pilíře budou dostávat peníze až po několika letech. (Gottwald)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=276>
9. Tyto příběhy se věnují vdovským a vdoveckým důchodům, konkrétně paní, které jsou v situaci, kdy mají dle zákona nárok na pozůstalostní důchod pouze jeden rok a považují to za nespravedlnost a velmi jim to ztěžuje životní situaci. (Ungrová, Siegllová)
<http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/09/Ungrov%C3%A1.pdf>
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=297>
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=2316>
10. Text představuje problém důchodců, kteří žijí sami, z jednoho starobního důchodu a přináší návrh na řešení této nerovné situace. (Valenčík)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=280>
11. Příspěvek se věnuje příběhu pana Josefa, který šel do předčasného důchodu a jeho starobní důchod je mu tudíž krácen.
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=664>
12. V dopise autorka popisuje problematiku žen v předdůchodovém věku, které nemohou najít práci. (Bořucká)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=735>
13. Materiál zvažuje různé možnosti úprav spoření ve III. pilíři již od narození. (Kubica)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=748>
14. Návrh důchodové reformy podle Akčního spolku nezaměstnaných se věnuje mimo jiné financování důchodů, jednotlivým nárokům na starobní důchod, ale i valorizaci. (Richterová)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=803>

15. Dopis poukazuje na problém nyní potřebných odpracovaných 35 let jako podmínky pro nárok na starobní důchod. (Blecha)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=839>
16. V tomto textu je řešena problematika žen v předdůchodovém věku, které nemohou najít práci, a související problém snížení starobního důchodu při předčasném odchodu do důchodu. (Cimická)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=812>
17. V tomto textu jsou představeny návrhy na legislativní změny, které by měly zlepšit možnosti čerpání důchodů pro osoby se zdravotním postižením. (Barák)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=867>
18. Materiál obhájí I. pilíř na úkor soukromých spoření. *„Důchodový systém je nyní financovaný především sociálním pojištěním.... Na rozdíl od důchodového spoření ale jeho účastníkům dává jistoty zajištění bez ohledu na věk jejich dožití a hodnotu peněz.“* (Jakl)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=907>
19. Text nás seznamuje s příběhem pana Emila, invalidního důchodce, dříve horníka, který dokonce skončil tzv. na ulici. (Kubica)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=998>
20. Text hovoří o problematice invalidních důchodců. *„Pokud by tato blízká osoba ztratila z nějakého důvodu invalidní důchod, nemohla by provozovat vedlejší SVČ a nebyla by schopná jakékoliv účasti na důchodovém pojištění.“* (Česák)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1327>
21. Materiál porovnává český a kanadský důchodový systém, jejich jednotlivé výhody a nevýhody. (Jírovec)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1330>
22. Dopis upozorňuje, že spotřební koš důchodců a spotřební koš mladších lidí se výrazně liší a pro kalkulace starobních důchodů je nutné mít toto na paměti. (P. N.)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1453>
23. V tomto příspěvku je představen návrh na navázání valorizace na míru nezaměstnanosti a zohlednění péče o děti v důchodovém systému. (Sobotka)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1456>

24. Tento příspěvek představuje komplexní návrh důchodové reformy včetně zamyšlení se nad příčinami problémů, volá po nastolení podmínek, kdy lidé budou motivováni mít děti a dále řeší změnu daní a mnoho dalšího. (Christophová)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1511>
25. Dopis informuje o situaci, kdy si sice člověk spoří na důchod, ale poté se dostane do exekuce a na stáří tedy nakonec nic nemá. (Anonym)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1513>
26. Text uvádí problematiku výše vyměřovacího základu manželů na konkrétním případě. „Pro podobné případy se jeví jako spravedlivé ,sjednocení/zprůměrování‘ vyměřovacího základu za dobu manželství (i zpětně za dobu porevolučních výkyvů).“ (Anonym)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1597>
27. Text předkládá postřehy k českému důchodovému systému, zejména k výši důchodů a valorizaci. (Frymlová)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=1933>
28. Materiál řeší otázku valorizace a nerovný důchod pro staro- a novodůchodce. „Staro-důchodci mají za stejný počet odpracovaných let mnohem nižší důchody než současní důchodci.“ (Valenčík)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=2055>
29. Tento text navrhuje zohlednit výchovu dětí v důchodovém systému, tedy zvýhodnit ty, kteří vychovali budoucí plátce do systému. (Jílková)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=2059>
30. Příspěvek poukazuje na nespravedlnost doživotního krácení starobních důchodů lidem, kteří využili předčasného důchodu, a navrhuje změnu. (Valenčík)
<http://www.duchodova-komise.cz/?p=2313>